

4.

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΚΟΣΜΟΝ¹

Μεγάλα γεγονότα εις τὴν ἱστορίαν ἑνὸς ἔθνους εἶναι ἐκεῖνα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ νοηθῇ τὸ παρὸν τῆς ζωῆς του. Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐναντίον τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ ὑπῆρξε γεγονὸς μέγα. Τὸ δὲ μέγεθος τοῦ γεγονότος τούτου δὲν προσδιώρισε μόνον τὴν μέχρι σήμερον τύχην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀλλὰ καὶ τὴν πορείαν τῶν γεγονότων τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τόσον, ὥστε οὔτε τὸ παρὸν ὠρισμένων λαῶν, καὶ μάλιστα μεγάλων, εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ δίχως τὸν ἀμυντικὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ φασισμοῦ. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἢ 28ῆ Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 εἶναι γεγονὸς κοσμοϊστορικῆς σημασίας. Τοῦτο ἀνεγνωρίσθη μὲ πικρίαν μὲν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐπιδρομεῖς, μὲ χαρὰν δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τότε ἐπίσης ἀμυνομένους λαούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως βραδύτερον ἔλησμόνησαν ἢ διέστρεψαν τὴν σημασίαν τοῦ μεγάλου γεγονότος.

Κατὰ τὴν 28ῆν Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 ἀπέθανε κατ' οὐσίαν ὁ φασισμὸς διὰ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν

1. Λόγος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν πανηγυρικὴν αὐτῆς συνεδρίασιν τῆς 28ῆς Ὀκτωβρίου 1961 κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου.

Ἑλλήνων, ἀνεγεννήθη δὲ ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποῖαν αὐτὴ εἶχεν ἐνταφιάσει διὰ τὸν λαόν του καὶ ἐσκόπευε νὰ ἐνταφιάσῃ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο ὁμῖλει μὲ μεγαλειότητα δι' αὐτοκρατορίαν χιλίων ἐτῶν εἰς τὴν Μεσόγειον, τὴν ὁποῖαν ὠνόμαζε *mare nostrum*, ὀνομασίαν τὴν ὁποῖαν ἐσφρατερίσθη ἀπὸ τὸν Φαίδωνα, ὅπου ὁ Ἰελάτων ὀνομάζει τὴν Μεσόγειον «ἡμετέραν θάλασσαν». Δικαίως λοιπὸν συναγεῖρεται ἔκτοτε κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας αὐτῆς τὸ ἔθνος διὰ νὰ τιμῆσῃ καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὠργάνωσαν τὴν ἡμιονίαν, καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἠγωνίσθησαν καὶ ἔπεσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ὀργανωτῶν, τῶν ἀγωνισθέντων καὶ τῶν πεσόντων τὸ ἔθνος τιμᾷ συγχρόνως τὴν ὑψίστην ἀξίαν τῆς ζωῆς του, τὴν ἐλληνικὴν ἐλευθερίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε κατὰ τὸν φρικτὸν ἀγῶνα, ποὺ λέγεται δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ὁ εὐγενὴς ἠνίοχος. Καὶ ὁ ἠνίοχος αὐτὸς εἶχε τὴν λάμπην τοῦ παρελθόντος καὶ ἔβλεπεν τὴν δραματικώτατον τὴν παρόντος.

Δύο κραυγαλέοι μῦθοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ φρισησμός καὶ ὁ ἐθνικοσοσιαλισμός, μῦθοι ἐγκειριακοί, χαλκωμένοι ἀπὸ τὰ εἰδικὰ συνεργεῖα τῶν δύο τούτων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν κινημάτων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, εἶχαν γίνῃ τὸ φρόβητρον τῆς τότε ἐποχῆς καὶ ἀδῆγησαν εἰς ἀπειρία ἐγκλήματα ἐναντίον τῶν ἄλλων λαῶν. Τιοῦτον ἔγκλημα ἦτο καὶ ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἰταλικοῦ φρισησμοῦ καὶ κατόπιν ἡ ἐπίθεσις τοῦ γερμανικοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποβλήσαν ὄνειδος διὰ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Λατίνας, ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ὑποστῆ ἐπίθεσιν ἐκ Ἀσιατῶν. Ὅλοι αἱ ἐπίθεσις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἔκτοτε ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν ἐδαφῶν, προήρχοντο ἐξ Ἀνατολῶν, ἐκ τοῦ Βορρῆ καὶ τοῦ Νότου. Αἱ σταυροφορίαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ αἱ λεγόμεναι ἰδεολογίαι κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἐστούσιαι ποτι-

μοὺς αἵματος εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Λίχως τὰ πλήγματα τῶν σταυροφόρων τὸ Βυζάντιον δὲν θὰ ὑπέκυπτε βραδύτερον εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ εἶναι ὀλιβερόν ὅτι μέχρι σήμερον πολλοὶ ἱστορικοὶ τῆς Λύσειος ἐξακολουθοῦν νὰ ἐξοραῖζον τὰς σταυροφορίας καὶ νὰ ἀποσιωποῦν τὰ μεγάλα ἐγκλήματα τῶν σταυροφόρων ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐξ ἄλλου αἱ σύγχρονοι ἰδεολογία τοῦ φρασιμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, χρησιμοποιοῦσαι ἀπαίσια ἐπιχειρήματα, δικαιολογοῦν ἀκόμη καὶ τὰ φρικτότερα ἐγκλήματα ἐναντίον τῶν θυμίων των. Αἱ σύγχρονοι ἰδεολογία εἶναι συστήματα ὀλοκληρωτικῆς ἐξοντώσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἰῶσι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν ὄχι μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν βίβλον τῆς ἐλευθερίας, ἔγινε κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον στόχος ἐγκληματικῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τὰς συγχρόνους ἰδεολογίας τοῦ φρασιμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Οὔτε οἱ γραπτοὶ νόμοι τοῦ δικαίου, οὔτε οἱ αἰώνιοι ἀγραφοὶ νόμοι τῆς ἠθικῆς, οὔτε ἡ πλήρης ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ εἰρηνικά των ἔργα, οὔτε ἡ πολυαιμάκτος ἑλληνικὴ ἐλευθερία, οὔτε τὸ ἅγιον κάλλος τῆς θεοβιάδιστου αὐτῆς χώρας, κάλλος φήσεως καὶ πνεύματος, τὸ ὁποῖον τόσα μεγάλα πνεύματα τῆς Λύσειος ἔχουν λατρεύσει καὶ ἐξομνήσει, ἴσχυσαν διὰ ν' ἀναστρίψωσιν τὰ ἐπίβουλα σχέδια τῶν ἐπιδρομέων, οἱ ὅποιοι ὡς κοινοὶ κλέπται εἰσέβαλον διὰ νυκτὸς εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος.

Ἰῶσι τὴν πλήμυρην τῶν πολεμικῶν μηχανῶν καὶ εἰς τὰ παντοειδῆ πολεμικὰ μέσα τῶν ἐπιτιθεμένων οἱ Ἕλληνες ἀντέταξαν τὰ πενυχρὰ των πολεμικὰ μέσα, ἐνισχυόμενα ὅμως ἀπὸ δύο δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπολογίζονται μὲ ἀριθμούς, ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς καρδιᾶς καὶ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ. Καρδιά καὶ νοῦς ἦσαν πάντοτε τὰ μεγάλα ὅπλα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ἡ καρδιά εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἐν-

θουσιάζει τὸν νοῦν καὶ ὁ νοῦς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνδυναμώνει τὴν καρδίαν. Ἡ Ἑλλάς δὲν εἶχεν ὑλικὴν προπαρασκευὴν διὰ πόλεμον μὲ μεγάλας δυνάμεις, οὔτε καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη, εἶχεν ὅμως μεγάλα συναισθηματικά, ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ ἀποθέματα κλειστὰ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς καὶ αὐτὰ οἱ ἐγκεφαλικῶς σκεπτόμενοι ἐπιδρωμεῖς δὲν εἶχαν ὑπολογίσει— εἶχεν ἀποθέματα δυνάμεων, τὰ ὅποια πηγάζουν κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰς ῥλέθιας τῆς ἱστορίας τῆς. Ἐνῆ πράγμα ὅμως ἦτο ἀπ' ἀρχῆς φανερόν, ὅτι τὴν φορὰν αὐτὴν ἐπρόκειτο ἢ δι' ἀφρατισμὸν ἢ διὰ θρῆμβον, ἢ διὰ ταπεινώσιν καὶ ὄλεθρον ἢ διὰ ἠθικὴν μεγαλοσύνην.

Ἀπὸ ἀπλοῦν ἀντικείμενον καὶ παίγνιον τῆς πολιτικῆς ποῦν ἐθεώρουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος οἱ τότε ἐπιδρωμεῖς, ἔγινε νομιᾶς διὰ τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς τοῦ δυνάμεως αὐτοδύναμον ὑποκείμενον τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἱστορίας, εἰσῆλθεν ἐνεργῶς εἰς τὸ προσκήνιον τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς καὶ ἱστορίας ὡς δημιουργὸς τῆς ἀνωτάτης ἀξίας τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὸν βάνιασον καὶ ἀδυσώπητον ροῦν τῶν γεγονότων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὁ ὁποῖος παρέσυρε καὶ ἠφάνιζε τὸν ἑνα λαὸν κατὰ τὸν τοῦ ἄλλου, οἱ Ἕλληνες ἔστησαν μέγα ἠθικὸν φράγμα, τὸ ἠθικὸν μέγεθος τῆς Πίνδου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπέφερε κρισιμωτάτην στραφὴν εἰς τὴν πορείαν τοῦ πολέμου ἐκεῖνου. Τὸ ἠθικὸν μέγεθος τῆς Πίνδου καὶ τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου ὑπῆρξε γέννημα τῶν μεγάλων συναισθηματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὑπῆρξε ἡ ρωμαλέα ἀπάντησις εἰς τὴν βάνιασον πρόκλησιν τοῦ ἐγκεφαλισμοῦ τῶν λεγομένων ιδεολογιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν ὁποίων τὰ τυρλὰ ἄργαρια εἰσπειραν τὸν θάνατον εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἐπιτιθέμενοι, φασισταὶ καὶ ἐθνικοσοσιαλισταί, διὰ νὰ ἐνθουσιασθοῦν καὶ νὰ δράσουν, ἢ μᾶλλον διὰ νὰ ἐγκληματίσων, εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ κάποιον καινούργιον μῦθον, τὸν ὁποῖον ἢ

ἡγεσία των εἶχε χαλκώσει μὲ τὰ συνεργεῖα της, ὡσάν ὁ
 καινούργιος μύθος, δηλαδή ἡ ἰδέα, νὰ εἶναι ἔργον καινεῶς
 ἰστολογισμοῦ. Χρόνια πολλὰ ἐδοῦλιναν τὰ θεωρητικὰ συνερ-
 γεῖα τοῦ φαισμοῦ καὶ τοῦ ἔθνικοσοσιαλισμοῦ διὰ νὰ χαλ-
 κώσουν τὸν μύθον των διὰ τὴν ἐπομένην τάξι χιλιετῆ αὐ-
 τοκρατορίας των. Ἐξέως βίαιου πολτικῶς χιλιετιῶς εἶχε
 κυριεύσει τότε ἑκατὸν καὶ πλέον ἑκατομμύρια Ἑυρωπαίων,
 πολλὰ τῶν ὁποίων, σιτανικῶς ὀργανωμένα, ἐξεχόθησαν εἰς
 τὰς χώρας τῆς Ἑυρώπης καὶ ἔφεραν παντοῦ τὴν καταστρο-
 φὴν καὶ τὸν ὄλεθρον. Εἰς τὸ ἔρεθος τοῦτο τῶν λεγομένων ἰ-
 δεολογιῶν, τὸ ὁποῖον ἐγέννησε τὴν καταγίδα τοῦ δευτέρου
 παγκοσμίου πολέμου, οἱ Ἕλληνας ἀντίταξαν τὴν αἰθρὴν καὶ
 τὴν διαύγειαν τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας. Ἀντιθέτως
 πρὸς τοὺς ἐπιθεμένους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ τε-
 χνητῶς μύθου, οἱ μὲν φασίται ἀπὸ τὸν μύθον τοῦ Mace-
 rnostum οἱ δὲ ἔθνικοσοσιαλιστὰ ἀπὸ τὸν μύθον τῆς ἔκλε-
 κτῆς ἀφείας φροσῆς, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἠνιχθη κατ' ἐυθεῖ-
 αν ἀπὸ τὴν φροσὴν των, διότι ἐκεῖ μίση εὐρήκε τὸν ἀληθι-
 νὸν καὶ γνήσιον μύθον τῆς ζωῆς των, τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευ-
 θερίας. Ὁ μεγάλος μύθος τῶν Ἑλλήνων, δηλαδή τὸ ἑσωτερι-
 κὸν ἐκείνο ὄραμα καὶ βίωμα, ἀπὸθεν πηγάζουν αἱ ἀξίαι τῆς
 ζωῆς, εἶναι ἀπλῆς καὶ ἑσωτερικῶς, δὲν γνωρίζει ἐπιδεί-
 ξις, χειρονομίας καὶ κριματίας. Ἀπλότης καὶ εὐγένεια, ἡ
 ὁποία δὲν ἐκαρρῶται μὲ λόγια, εἶναι τὸ κέρσιον γνώρισμα τοῦ
 ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ Nietzsche, ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε καὶ
 ἠγάπησε τὸν Ἑλληνα, ὅσον σὸδεῖ ἄλλος τῶν συγχρόνων
 των, λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνας εἶναι πάντοι ἀπλοῖ, ὅπως ἡ μεγα-
 λοιότης. Αὐτὴν τὴν ἀπλότητα καὶ εὐγένειαν διατηρεῖ τὸ ἑλ-
 ληνικὸν πνεῦμα μέχρι σήμερον.

Καὶ ὅμως τὸ μέγα γεγονός, τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλή-
 νων κατὰ τῆς βίαις τῶν λεγομένων ἰδεολογιῶν διαστράφη ἐκ
 τῶν ἰσχυρῶν ἀπὸ τὴν σωματικῶν τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς χά-
 ριν τοῦ κακῶς ἐννοημένου πολιτικοῦ των σιμηρόντος. Ἡ

ιστορία θὰ κρίνη καὶ τὸ μέγεθος τοῦ γεγονότος καὶ τὴν σοφιστείαν τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς. Ἰμεῖς ὅμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σταματήσωμεν νοερῶς ἐνώπιον τοῦ ἀθλήματος καὶ βιώματος τούτου καὶ ν' ἀτενίσωμεν τὸ ἠθικόν του μέγεθος καὶ κάλλος, ἀφοῦ τὸ ἄθλημα τοῦτο ἠνάγκασε τότε καὶ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ σταματήσῃ ἐνώπιόν του καὶ νὰ τὸ θαυμάσῃ.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ εἶναι τους καὶ ν' ἀναπροσαρμόσουν τὸν ὅλον τρόπον τῆς ζωῆς των, ἔτσι καὶ τὸ μέγα γεγονός τῆς συγχρόνου ἱστορίας ἀναγκάζει ἡμῶς νὰ συνειδητοποιήσωμεν εἰς βάθος ὅλα τὰ ζωτικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς μας. Κατ' οὐσίαν τὸ γεγονός τοῦτο ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅλα τὰ βασικά προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ, προβλήματα ἀπὸ τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ περαιτέρω ἐπιβίωσις τοῦ λαοῦ μας.

Ἡ ἐποχὴ, ἡ ὁποία προέκυψε ἀπὸ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, εἶναι γενικῶς σκληροτέρα ἀπὸ κάθε προηγούμενην καὶ ἐπιβάλλει εἰς ἡμῶς νὰ ἀποκτήσωμεν σαφήνειαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Ἡ ἱστορικὴ μοῖρα, ἡ ὁποία πάντοτε ὑπῆρξε σκληρὰ διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, προβάλλει κατὰ τὴν παρούσαιν ἐποχὴν τὸ ἀδυσώπητον πρόσωπόν της καὶ μᾶς καλεῖ νὰ δώσωμεν τὴν ἀπάντησιν εἰς ὅλα τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς· ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ παρυσυρθῶμεν ἀπὸ τὴν δίνην τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ περισσότερον τοὺς μικροὺς λαοὺς.

Ἡ κατάστασις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ τρόμου, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ μετὰ τῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατέχουν τὰ ἀπόλυτα μέσα τῆς καταστροφῆς. Ὅμως κάτω ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν αὐτὴν τοῦ τρόμου γίνεται ἀδυσώπητος πάλη ἰδεῶν, πάλη πνευμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀντίπαλοι φαίνεται ν' ἀποδίδουν μεγαλυτέραν

σημασίαν διὰ τὴν τελικὴν ἐπικράτησιν, ἀπὸ ὅσων ἀποδίδουν εἰς τὰ συνεχῶς ἀναπροσαρμοζόμενα μέσα τῆς καταστροφῆς, τὰ ὁποῖα ἴσως δὲν θὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ποτέ. Δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς Ἑγελιανὸς διὰ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπῆρξε πάντοτε τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσδιώρισε περισσότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἂν τοῦτο ἰσχύη ὑπὸ ὄρους διὰ πολλοὺς ἄλλους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν καὶ τὴν βίαν διὰ νὰ ἐπικρατήσουν, δι' ἡμᾶς ἰσχύει ἀπολύτως καὶ ἄνευ ὄρων. Ἐθνος ὀλιγάνθρωπον οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν πάντοτε διὰ τοῦ πνεύματός των παρὰ δι' ἄλλων μέσων. Εἰς τοῦτο ὀφείλουν τὴν σταθερὰν ὑπεροχὴν των. Διὰ τοῦ πνεύματος κατώρθωσαν πάντοτε νὰ ὀργανώσουν εἰς κόσμον τὸ χάος τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων, ἀκόμη καὶ ὅταν ὑπέκυπτον εἰς τὴν βίαν. Διὰ τοῦ πνεύματος ἀνεδείχθησαν ὡς μεγαλοφυῖα μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἐπραγματοποίησαν τὸν ἀνώτατον τύπον ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔζησέ ποτε ἐπὶ τῆς γῆς.

Διὰ νὰ ἀποσαρηνίσωμεν ὅμως τὴν θέσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ διὰ νὰ σχηματίσωμεν σαφεῖς ἔννοιαν τῶν προβλημάτων καὶ αἰτημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν ἀδυσωπήτως τὴν λύσιν των, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, ὅπου εὐρίσκονται αἱ ρίζαι καὶ αἱ καταβολαὶ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀποτελεῖ φάσιν τοῦ ἐνιαίου Ἑλληνισμοῦ, εἶναι καὶ αὐτοδύναμος καὶ συνεπῶς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ λύσῃ διὰ λογαριασμόν του τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἔλυσε διὰ τὸν ἑαυτόν του κατὰ συγκεκριμένον καὶ ἀνεπανάληπτον τρόπον ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐπάρχουν λαοὶ δίχως σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἱστορίας καὶ ὑπάρχουν ἕξ ἄλλου λαοὶ ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἡ ἱστορία. Οἱ λαοὶ αὗτοὶ ὀνομάζονται κοσμοϊστορικοὶ καὶ εἶναι ὀλίγοι. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ Ἕλληνες, οἱ αἰώνιοι

ἔρρηβοι τῆς ἱστορίας, οἱ διαρκῶς νέοι. Λιὰ νὰ κατανοήσομεν αὐτὴν τὴν αἰωνίαν νεότητα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἱστορίαν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σκεπτόμεθα μὲ αἰῶνες ἢ μᾶλλον μὲ χιλιετηρίδες. Ἔτσι καὶ διὰ νὰ ἀξιολογήσομεν τὸν σημερινὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν θέσιν του μέσα εἰς τὴν οἰκουμένην, πρέπει πρὸς στιγμὴν νὰ ἐπιστρέφομεν μὲ τὸν νοῦν μας κατὰ πεντακόσια χρόνια πρὸς τὰ ὀπίσω, νὰ φθάσομεν δηλαδὴ εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Βυζαντίου, ὅποτε ἐτέθησαν ἐνσυνειδήτως αἱ βάσεις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐνας αὐτοκράτωρ, ὁ τελευταῖος, ὁ Βρυλικὸς Κωνσταντῖνος, καὶ ἓνας φιλόσοφος, ὁ Πλήθων, ἔθεσαν τὰ θεμέλια τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ὁ πρῶτος διὰ τοῦ αἵματός του, ὁ δεύτερος διὰ τοῦ πνεύματός του. Λέν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ τριγωνικὴν περίοδον τοῦ Βυζαντίου τίθενται αἱ βάσεις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὁποῖαν διελύετο τὸ μωσαικόν, τὸ ὁποῖον ἢ πολιτικὴ τέχνη τοῦ Βυζαντίου εἶχε συνθέσει κατὰ τρόπον ἀριστουργηματικόν, αὐτοκράτωρ καὶ φιλόσοφος συνειδητοποιοῦν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιζήσῃ ὁ τεχνίτης αὐτῆς τῆς χιλιετοῦς δημιουργίας, καὶ ὁ τεχνίτης αὐτὸς ἦτο τὸ ἑλληνικόν ἔθνος.

Ὡς τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Λύσεως, τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου, εἶχαν τὰ βλέμματά των ἐστραμμένα πρὸς τὸ Βυζάντιον, πρὸς τὴν Πόλιν. Ἡ Πόλις ἦτο τὸ σημεῖον προσανατολισμοῦ ὅλων τῶν λαῶν καὶ τὸ μέτρον ὅλων τῶν ἀξιῶν. Μὲ τὴν κατὰκτησιν ὅμως τοῦ ὠκεανοῦ, μὲ τὴν Ἀναγέννησιν εἰς τὴν Λύσιν, μὲ τὴν δημιουργίαν τῶν διαφόρων κρατῶν τῆς Λύσεως καὶ τέλος μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων, τὸ κέντρον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας μετακινεῖται ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὴν Λύσιν. Ἡ Μεσόγειος μεταβάλλεται εἰς λίμνην καὶ οἱ ὠκεανοὶ εἰς πεδῖον οἰκουμενικῆς δράσεως τῶν δυτικῶν λαῶν. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπέκυψε πολιτικῶς. Κάτω ὅμως ἀπὸ τὴν τουρκοκρατίαν, ὁ Ἑλ-

ληνισμός ἐδημιούργησε σιγά - σιγά μίαν ἠθικὴν, ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας τὰ ὄρια ἔφθασαν καὶ πέραν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Δηλαδή ὁ Ἑλληνισμός ἔχασε μὲν τὴν πολιτικὴν τοῦ αὐτονομίαν καὶ αὐτοδυναμίαν, δὲν ἔχασεν ὅμως τὴν οἰκονομικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ δραστηριότητα.. Ἡ πολιτικὴ του κακοτυχία δὲν τοῦ ἐστέρησε τὸν χῶρον τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως του. Ἔτσι, ἂν καὶ καταπιεζόμενος καὶ καταδιωκόμενος, κατώρθωσε νὰ ἀνασυνταχθῇ οἰκονομικῶς καὶ νὰ προχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν ἀρχίση τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας. Ἠλευθέρωσε κατ' ἀρχάς ἓνα μικρὸν τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου καὶ μὲ συνεχεῖς καὶ σκληροὺς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ μεγαλύτερον χῶρον καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ σημερινά του ὄρια. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως, εἰς τὸ βόρειον εὐρωπαϊκὸν τμῆμα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐδημιουργήθησαν τὰ νέα βαλκανικὰ κράτη, καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν αὐτὴν συνετέλεσεν ἐμμέσως πολὺ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι ὁ παλαιὸς χῶρος τῆς οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ περιορίζεται εἰς μεγάλον βαθμὸν. Τέλος ἐκδιώκονται οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πατρίς των ἀπὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐννέα περίπου ἑκατομμυρίων, ὁ ὁποῖος ζῆ σήμερον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν πληθυσμὸς, ὁ ὁποῖος ἄφησε τὴν παναρχαίαν πατρίδα του καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἔχουν περιορισθῆ εἰς τόσον στενὸν χῶρον, εἰς τὸν χῶρον τῶν βράχων των μὲ τὰς ὀλίγας πενιχρὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ ἰδρωτός των ἐξαναγκάζουν νὰ δώσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τοῦτο θὰ ἔχη τεραστίαν σημασίαν διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ποῖα θὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα του δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν, διότι ποτὲ ὡς τώρα δὲν ἦτο ὁ Ἕλλη-

νισμὸς περιορισμένος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ὡς πρὸς ὀλίγου εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι ἡ πρώτη φορά πρὸς καλεῖται ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ δημιουργήσῃ πολιτισμὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μόνον ὄχθης τοῦ Αἰγαίου.

Μόνον ἡ θάλασσα εἶναι ἀκόμη ἀνοικτὴ διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ εἰς αὐτὴν κατορθώνει καὶ σήμερον νὰ θριαμβεύῃ. Ἡ θάλασσα ὅμως ἀποτελεῖ καὶ ἐγγύησιν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι ὑπάρχει ἓνας νόμος εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν, ὁ νόμος τῆς σχέσεως μεταξὺ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ὁ νόμος αὐτὸς λέγει ὅτι ἡ θάλασσα εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν ξηρὰν, δηλαδή ἀσκεῖ πίεσιν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἰσχυροτέραν ἀπὸ τὴν πίεσιν τὴν ὅποιαν ἀσκεῖ ἡ ξηρὰ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων εἶναι ἡ ἀπόδειξις περὶ αὐτοῦ.

Ὁ ὄγκος τῶν λαῶν τῆς Ἑυρώπης καὶ τῆς Ἀσίας πιέζει ἀνέκαθεν τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὅποια γεωγραφικῶς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας ἐξώστης τῆς Ἑυρώπης, ὁ ὅποιος βλέπει πρὸς τὴν Μεσόγειον.

Ἄν ἡ ζωὴ μας ἐξηρτᾶτο μόνον ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς ξηρᾶς, ἂν δὲν ὑπῆρχαν δυνάμεις τῆς θαλάσσης, αἱ ὅποιαι δι' ἴδιον λογαριασμὸν πιέζουν τὴν ξηρὰν, θὰ εἴχαμεν ὅπως δὴποτε πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει. Διὰ τοῦτο ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἐμπιστευθῇ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς ξηρᾶς. Ἡ μοῖρα του τὸν ἔχει δέσει μὲ τὴν θάλασσαν.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχει ὡς ὄπλον ἐπιβιώσεώς του τὸ πνεῦμα του. Εἰς αὐτὸ ἐστηρίχθη ἀνέκαθεν καὶ εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ στηριχθῇ καὶ τώρα, διότι τὸ πνεῦμα εἶναι ὄπλον ἀποτελεσματικὸν καὶ ὅπως δὴποτε ἀνεφραίρετον. Διὰ τοῦ πνεύματός του περισσότερον καὶ ὄχι διὰ τοῦ ὄγκου του κατώρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν πίεσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν ὄγκων, κατώρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ μεγάλα ἔργα εἰς στενὸν σχῆμα.

τικῶς χῶρον. Λέν ὑπάρχει ἄλλο παράδειγμα εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅπου εἰς τόσον στενὸν καὶ μάλιστα φυσικῶς κατακερματισμένον χῶρον νὰ ἐγεννήθησαν τόσα πολλὰ μεγάλα πνεύματα καὶ νὰ ἐδημιουργήθησαν τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα. Τὸ πνεῦμα πολλαπλασιάζει τὸν χῶρον, διότι δημιουργεῖ ἐπάλληλα ἐπίπεδα ζωῆς, τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἔτσι π.χ. εἰς τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον τῆς Ἀττικῆς, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀπλοῦς χῶρος τῆς γεωργίας, ἐδημιουργήθη διὰ τῆς πόλεως ὁ χῶρος τῶν τεχνῶν, τῆς βιοτεχνίας, τὰ προϊόντα τῆς ὁποίας ἀντηλλάσσοντο μὲ καταναλωτικά ἀγαθὰ, προερχόμενα ἀπὸ μακρινὰς χώρας. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς τὸν αὐτὸν φυσικὸν χῶρον μπορούσαν νὰ ζήσουν διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι ἄνθρωποι. Ἡ πυκνότης αὐτῆ τοῦ πληθυσμοῦ εἰς στενὸν χῶρον ἐδημιούργησε νέαν ἔντασιν καὶ ἡ ἔντασις αὐτῆ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἀνοιγμὰ ἄλλου χώρου, τοῦ χώρου τοῦ πνεύματος.

Ὁ σημερινὸς ἐλεύθερος χῶρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναται ἀσφαλῶς νὰ κρατήσῃ διπλάσιον πληθυσμόν, ἂν ἔνταθῃ ἡ καλλιέργειά του καὶ ἂν ἀναπτυχθῇ παραλλήλως πραγματικὴ βιομηχανία, ἡ ἀξία τῶν προϊόντων τῆς ὁποίας νὰ εἶναι συμμετρικὴ πρὸς τὸν μόχθον τῶν γεωργῶν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων τῆς γῆς. Εἰς τὴν ἀσύμμετρον καὶ ἄδικον σχέσιν μεταξὺ τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ μεταναστευτικὴ ἔξοδος τῶν ἀγροτῶν πρὸς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς γῆς καὶ πρὸς τὰ ἀστικά κέντρα τῆς χώρας.

Ὅμως καὶ ἡ ἔντασις τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς καὶ ἡ δημιουργία πραγματικῆς βιομηχανίας προϋποθέτουν τὴν πνευματικὴν καὶ τεχνικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐργαζομένων. Δὲν χρειάζεται πολλὴ σοφία διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἑνὸς λαοῦ ἢ μᾶλλον διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὸ ἀξίωμα, ὅτι ὁ παραγωγικώτερος καὶ δημιουργικώτερος τομεὺς εἰς τὴν

ζωὴν ἑνὸς λαοῦ εἶναι ὁ τομεὺς τῆς παιδείας. "Ἐν ὅμοις ὁ Ἑλληνισμὸς προέταξε πάντοτε εἰς τὴν ζωὴν τοῦ τὴν παιδείαν, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ὅταν οὗτος ἦτο πολιτικῶς ἐλευθερος, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶχε χάσει τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλευθερίαν, πολὺ μᾶλλον πρέπει νὰ ρυθμίσῃ σήμερον τὴν ζωὴν τοῦ μέ α ὕ τ ἦ ν τ ἦ ν ἄ ρ χ ἦ ν, διότι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ, ὅποτε οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ὡς γείτονές του τὸν περιβάλλουν, ὀργανώνουν τὴν ζωὴν τοῦ μέ βάσιν τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα.

Πέραν ὅμως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς πλημμύρας τῶν τεχνικῶν μέσων, τῆς ἀθρόας ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν, τοῦ συνεχοῦς σφυροκοπήματος ἀκοῆς καὶ ὁράσεως ἀπὸ παντοῦ εἶδους προπαγάνδας, καὶ γενικῶς εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παντοιοτρόπου πίεσεως, τὴν ὅποιαν δέχεται σήμερον ὁ Ἑλληνισμὸς ἔξωθεν, δὲν ὑπάρχει ἀσφαλῶς ἄλλο μέσον διὰ τὴν ἐδραίωσιν τῆς θέσεώς του εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παιδείαν. "Ὅλα τὰ ἄλλα μέσα καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τρόποι ἔρχονται εἰς δευτέραν μοῖραν, ἀκριβῶς διότι ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτὴν. Καὶ ὅταν λέγομεν παιδείαν, ἐννοοῦμεν τὴν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ παιδεία εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ δευτέρα γέννησις τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν ἡ πρώτη, ἡ φυσικὴ τοῦ γέννησις, συνοδεύεται ἀπὸ ὠδίνιας τοῦ γεννῶντος, δηλαδή τῆς μητέρας, ἡ δευτέρα γέννησις, ἡ διὰ τῆς παιδείας, συνοδεύεται ἀπὸ ὠδίνιας τοῦ γεννομένου, δηλαδή τοῦ παιδευμένου. Καὶ ἀπὸ τὰς ὠδίνιας αὐτὰς καμμία ἔξωθεν βοήθεια δὲν ἀπαλλάσσει τὸν παιδευόμενον, διότι, ὅπως λέγει ὁ Δημόκριτος, «τὰ καλὰ χρήματα τ ο ἶ ς π ὅ ν ο ἶ ς ἡ μάθησις ἐξεργάζεται».

Σήμερον δοκιμάζονται τὰ πάντα εἰς τὸ ἀδηρῶγον πῶρ τοῦ παρόντος καὶ σφυρηλατοῦνται ἐκ νέου εἰς τὸν ἄκμονα τῆς ἱστορίας· αὐτοκρατορίαι διαλύονται καὶ αὐτοκρατορίαι ἰδρύονται· λαοὶ ἀνόνημοι ὡς τώρα ἀποκτοῦν διὰ πρώτην φορὰν ὄνομα, μανθάνουν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους καὶ εἰσέρχονται.

ται εἰς τὸν στίβον τῆς ἱστορίας. Μέσα εἰς τὴν κοσμοϊστορικὴν καὶ διὰ πρώτην φορὰν οἰκουμενικὴν ἀναταραχὴν καὶ μεταξίωσιν τῶν πάντων ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ προσδιορίσῃ τὴν περαιτέρω τύχην τοῦ καθενὸς λαοῦ θὰ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἢ μικρότερος βαθμὸς συμμετοχῆς του εἰς τὴν πάλιν τῶν ἰδεῶν, ἢ ὁποία γίνεται. "Οποῖος λαὸς δὲν θὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ συμμετάσχη εἰς αὐτὴν τὴν πάλιν καὶ ν' ἀποσαφήνισι διὰ λογαριασμόν του τί εἶναι δι' αὐτὸν ἀναγκαῖον καὶ τί εἶναι περιττόν, τί εἶναι ὠφέλιμον καὶ τί βλαβερόν, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἀναλωθῇ ἀπὸ τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς ἱστορίας. Καὶ τὴν πάλιν αὐτὴν, τὴν ἀδυσώπητον, δὲν εἶναι δαιμονίον κανεὶς λαὸς νὰ τὴν ἀποφύγῃ, ὅσα τεῖχη καὶ ἂν ὑψώσῃ γύρω του, διότι αἱ ἰδέαι, καὶ ὅταν κατάγονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ὅταν προέρχονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κλεισθοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων, εἰσβάλλουν εἰς αὐτὴν παντοιοτρόπως καὶ τὴν κυριεύουν. Καὶ ὅσαι μὲν κατάγονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς φέρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐλευθερίας, ὅσαι δὲ κατάγονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας φέρουν εἰς αὐτὸν τὴν δουλείαν καὶ τὴν καταστροφὴν.

Ἡ Ἑλλάς εἶναι ὁ τόπος, ὅπου ἐγεννήθησαν καὶ ἐκρίθησαν ὅλαι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς ζωῆς. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν ἰδέαι περὶ ζωῆς καὶ εἰς λαοὺς ἄλλων τόπων καὶ πολιτισμῶν, ἀλλὰ ὅτι ἐδῶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄνθρωπος ὑπῆρξε δημιουργὸς καὶ κριτῆς ἰδεῶν. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἔδωκεν ὁ τόπος αὐτὸς εἰς τὸν κόσμον περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔλαβεν ἀπ' αὐτόν. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε ἐροβήθη τὰς ἰδέας, διότι εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀξίαν των καὶ ἢ νὰ τὰς δεχθῇ ἢ νὰ τὰς ἀπορρίψῃ. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν ἤντλησε πάντοτε ἀπὸ τὴν μεγάλην πνευματικὴν τῆς παράδοσιν, ἢ ὁποία διετηρήθη ἐνεργὸς κυριώτατα διὰ τῆς παιδείας.

Ἄλλ' ἡ παιδεία, ἐμμέσως δὲ καὶ ἡ παράδοσις, διέρχεται σήμερον κρίσιν. Δύο εἶναι οἱ ἀντικειμενικοὶ λόγοι, οἱ ὁποῖοι

ἔφεραν τὴν κρίσιν αὐτὴν τῆς παιδείας. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ ἑτεροβαρῆς σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ὅρων τοῦ νόμου προσωροῦς καὶ ζητήσεως. Ἡ ζήτησις τῆς παιδείας εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν προσωροῦσαν, δηλαδή οἱ ζητοῦντες σήμερον παιδείαν εἶναι πολὺ περισσότεροι ἀπ' ὅσους εἶναι δυνατὸν νὰ παιδεύσῃ ἡ πολιτεία μὲ τοὺς λειτουργοὺς καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διαθέτει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπόκοφος καὶ σήμερον πλέον φανερά πάλιν μεταξὺ κλασσικῆς καὶ τεχνικῆς παιδείας. Τὸ πεδίον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ διαδραματίζεται ἡ πάλη αὐτὴ εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ κυριότατα ἡ ψυχὴ τῶν νέων ἀνθρώπων.

Ποία εἶναι ἡ ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο μορφῶν παιδείας; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ ὀριστικὴ ἀπάντησις. Λιότι, ἐφ' ὅσον δὲν κατανοήσομεν ποῦ ἔγκειται ἡ διαφορὰ αὐτὴ, δὲν θὰ δυναθῶμεν ποτὲ νὰ φέρωμεν τὰ πράγματα εἰς ἰσορροπίαν, δηλαδή νὰ μὴ χάσομεν ὅ,τι εἴχαμεν ὡς τώρα, τὴν κλασσικὴν παιδείαν καὶ τὴν παράδοσιν, καὶ νὰ προσυποκλήσομεν τὴν τεχνικὴν παιδείαν, ἡ ὁποία προβάλλει ὡς ἀδυσώπητος ἀνάγκη τῆς ζωῆς.

Ἡ κλασσικὴ παιδεία ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ μορφώσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν κλασσικῶν ἔργων τοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς ἀρχαιότητος καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φθάσῃ εἰς κατανόησιν καὶ χρῆσιν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πληρότητά του. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀθετήσομεν τὴν λατινικὴν ἀρχαιότητα, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη γέφυρα, ἡ ὁποία μᾶς συνδέει μὲ τοὺς δυτικοὺς λαοὺς, μὲ τὴν Δυτικὴν Ἑυρώπην. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς παιδείας εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἵαχυσε μέχρι σήμερον εἰς ὅλην τὴν Ἑυρώπην καὶ εἰς αὐτὸ ἐπιτηρίχθη δὲ μέχρι τοῦδε πολιτισμοῦ τῆς Ἑυρώπης. Ἐν συντομίᾳ, ὁ σκοπὸς τῆς κλασσικῆς παιδείας εἶναι τὸ «γνώθι σαυτὸν» ἢ, ὅπως λέγει ἓνας νεώτερος λόγος, «γίνου ὅ,τι εἶσαι», φθάσε εἰς τὴν οὐσίαν σου, εἰς αὐτὸ ποῦ ἀποτελεῖ τὸν ἀθάνατον πυρῆνα σου. Ἀντιθέτως ἡ τεχνικὴ παιδεία στρέφει ἐξ ὕψους

χῆς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἔξω, καὶ τὸν καλεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ πνεῦμα καὶ σῶμα διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ ὑλικά πράγματα καὶ φυσικάς δυνάμεις. Ὅμως εἶναι αὐτονόητον ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ ὅ,τι εἶναι γύρω του, δίχως νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑπεροψίαν καὶ εἰς τὴν ὑβριν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου, πράγμα ποῦ κινδυνεύει νὰ πάθῃ σήμερον, πρέπει πρῶτα νὰ ἐξουσιάσῃ ἀπολύτως τὸν ἑαυτὸν του, καὶ τοῦτο μόνον διὰ τῆς κλασσικῆς παιδείας ἐπιτυγχάνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τεχνικὴ παιδεία δίχως ὠρισμένα κλασσικά μαθήματα μεταβάλλει ὅπωςδήποτε τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐγκεφαλικὸν μηχανισμόν.

Τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον τίθεται κατὰ τρόπον ἀδυσώπητον σήμερον ἐνώπιόν μας, εἶναι π ῶ ς θὰ συνδυάσωμεν τὰ δύο εἶδη παιδείας, διότι καὶ τὰ δύο εἶναι ἀναγκαῖα, ὄχι ἀπλῶς διὰ τὴν ἐπιβίωσιν μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνάδειξίν μας εἰς τὸν σημερινὸν στίβον τῆς ζωῆς. Καὶ ὁ μοναδικὸς δρόμος διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ διὰ τὴν ἀνάδειξίν μας --- καὶ δίχως τὴν ἀνάδειξιν κινδυνεύομεν νὰ γίνωμεν ἀπλοῖ φύλακες τοῦ μεγάλου παρελθόντος --- εἶναι ἡ παιδεία.

Ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὁποῖοι προτάσσουν καὶ μάλιστα ἐμφαντικῶς τὸν τομέα τῆς οἰκονομίας. Λησμονοῦν ὅμως ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ ἐνὸς λαοῦ εἶναι συνάρτησις τῆς πνευματικῆς καὶ τεχνικῆς του μορφώσεως. Αἱ σύγχρονοι μεγάλοι κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς ἀπεμόνωσαν καὶ προέταξαν τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα τῆς ζωῆς, εὐρέθησαν γρήγορα πρὸ ἀδιεξόδου ---- καὶ τὸ ἀδιεξόδον τοῦτο ἦτο ἡ ἀμάθεια τῶν μαζῶν --- καὶ ἠναγκάσθησαν ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ ἀρνηθοῦν κατ' οὐσίαν τὸ δόγμα τοῦ μαρξισμού, τὸ ὁποῖον προτάσσει τὴν οἰκονομίαν, καὶ ἀντ' αὐτῆς νὰ προτάξουν τὴν ἐπιστήμην ὡς τὸ πρῶτον κινοῦν. Ἀκόμη καὶ τὸ κόμμα ὑπετάγη σήμερον εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐξαρτᾶται ὀλοκληρωτικῶς ἀπ' αὐτήν. Αἱ ἐπιτυχίαι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς προσδιορίζουν τὰς ἐκάστοτε ἀντιδράσεις τοῦ κόμματος. Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ συνακό-

λουθος πρὸς αὐτὴν τεχνικὴ ἔγιναν σήμερον κατ' οὐσίαν οἱ ρυθμίζονται τῆς πολιτικῆς, ἢ ὅποια ὡς οὐραγὸς ἐκμεταλλεύεται τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ χειρίζεται κατὰ τὸ δοκοῦν εἰς αὐτὴν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς. Λιὰ τοῦτο ἡ διεθνῆς πολιτικὴ πάλη μεταβάλλεται σήμερον κατ' οὐσίαν εἰς πόλεμον πνευμάτων. Αὐτὸς εἶναι ὁ βαθύτερος λόγος διὰ τὸν ὅποιον μεγάλα καὶ μικρὰ ἔθνη ἀναπροσαρμόζουν σήμερον τὴν παιδείαν των. Ἔχουν τὴν συνείδησιν ὅτι ἄνευ παιδείας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιζήσουν.

Ἡ εἰσοδος τῆς χώρας μας εἰς τὴν μείζονα οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν εὐρωπαϊκὴν κοινότητα ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἀναπροσαρμόσωμεν ριζικῶς καὶ νὰ ἐντείνωμεν τὰς πνευματικὰς μας δυνάμεις. Τοῦτο ὁμῶς σημαίνει ὅτι πρέπει ν' ἀνακατατάξωμεν τὴν παιδείαν εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας ἡ παιδεία πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὸ κύριον μέλημα τῆς πολιτείας. Καὶ διὰ μὲν τῆς κλασσικῆς παιδείας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πλησιάζωμεν διαρκῶς καὶ μὲ ὅλον τὸ πάθος τῆς ζωῆς μας τὰ μεγάλα πρότυπα τῶν κλασσικῶν, οἱ ὅποιοι ἴστανται ὡς ἀγάλματα θεῶν καὶ μὲ τὸ αἰώνιον μεδίωμα τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας καὶ σοφίας παρακολουθοῦν τὴν τύρβην καὶ φθορὰν τῆς ἱστορίας, διὰ δὲ τῆς τεχνικῆς παιδείας νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν πᾶν ὅ,τι μᾶς προσφέρει ἡ γῆ μας καὶ νὰ γίνωμεν ἱκανοὶ νὰ κατασκευάζωμεν πᾶν ὅ,τι ἔχομεν ἀνάγκην, διὰ νὰ μὴ ἐξασπώμεθα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ὡς κοσμοϊστορικὸς λαὸς ἔχομεν ὑποχρέωσιν ὄχι μόνον νὰ μὴ κολοβιώσωμεν καὶ νὰ μὴ νοθεύσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς κλασσικῆς παιδείας, τὴν ὅποιαν ἄλλωστε ἡμεῖς ἐδημιουργήσαμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀναπτύξωμεν εἰς βάθος. Ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ ἐπιπεδωθῶμεν καὶ νὰ ἐξισωθῶμεν μὲ ἄλλους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν τὸ χάρισμα αὐτὸ τῆς ἱστορίας. Ὡς ἐλεύθερον δὲ ἔθνος εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἐκ τῶν πραγμάτων ν' ἀφομοιώσωμεν πᾶσαν ἄλλην γνῶσιν καὶ τεχνικὴν, ἢ ὅποια εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ ἀνάδειξιν μας εἰς τὸν σημερινὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.